

KÍSÉRLET BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYEI SZABADTÉRI NÉPRAJZI MÚZEUM LÉTESÍTÉSÉRE

JANÓ ÁKOS

Az egyes vidékekre jellemző, etnikai sajátosságokat hordozó, a paraszti életforma összetettségét tükröző és a társadalom differenciálódásának jegyeit is magán viselő hagyományos népi építészeti emlékeink megfelelő kiválasztása, nyilvántartásba vétele, megőrzése és hasznosítása régi gondja a műemlékvédelem szakembereinek és a néprajztudomány művelőinek egyaránt.* Gyorsan változó világunkban a népi építészet értékeinek megmentése, mai életünkbe való beépítése nemcsak az arra illetékes hivatalos szervek, hanem az egész társadalom ügye. Az életforma változásaival párhuzamosan nőttek a pusztulás veszélyei és a népi műemlékek megtartásának gondjai. Ahhoz, hogy a védelem megfelelően szervezhető és biztosítható legyen, időnként át kellett tekinteni a teljes népi műemlék állományunkat, s a lehetőségekhez mérten újabb és újabb szempontok érvényesüléséhez kellett időnként alkalmazkodnunk. Az utóbbi évtizedekben ez tette szükségessé a népi műemlékvédelem éppen aktuális célkitűzéseinek és módszereinek gyakori változásait.

A népi műemlékek megtartásának és hasznosításának két fő irányzata alakult ki, a helyszínen való megőrzés és a szabadtéri néprajzi múzeumban való elhelyezés. Amellett, hogy helyenként és időnként az egyik vagy másik megoldás lehetősége került előtérbe, ez a két stratégiai cél párhuzamosan élt egymás mellett, s eltérő formában mutatózó érvényesülésük a népi műemlékvédelem eredményeit gazdagította.

A népi műemlékek számbavétele országosan is, megyénkben is, az 1950-es évektől történt. A Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztálya által 1953-ban kiadott műemlékjegyzékben a megyéből még mindössze 25 népi és ipari épület, s egy népi jellegű építészeti együttes szerepelt.¹ Az 1960-ban kiadott műemlékjegyzék már közel 1000 védett népi műemléket sorolt fel. Ez a számszerű növekedés azonban nem a kiterjedtebb és elmélyültebb kutatásokat, hanem a népi műemlékek iránti fokozottabb társadalmi érdeklődést és megbecsülést tükrözte. Bár azok száma még sokkal jelentősebb volt, mint egy-két évtizeddel később, a nyilvántartásokba a hagyományos népi kultúra e tárgyi emlékei sok esetben szakszerű értékelések és válogatás nélkül kerültek be, s ugyanakkor arra érdemesebb objektumok abból nagyon sokszor kívül maradtak. Már csak a hatóságokra váró fenntartási kötelezettségek miatt is időszerű volt a teljes állomány felülvizsgálata és újabb számbavétele, hogy a védelem szükséges feladatai és az anyagi ráfordítások reálisabban, célszerűbben tervezhetőek legyenek.

*Ez a tanulmány az 1960-as évek múzeumfejlesztési koncepciójának részletét tárja fel, annak ténylegét és állapotait rögzíti. Közreadását nem elsősorban „tudománytörténeti” szempontok indokolják, hanem az összegyűjtött anyag műemléki-muzeológiai hasznosításának lehetőségei.

1. *Olajos Cs.*: Borsod-Abaúj-Zemplén megye népi építészeti emlékei és azok védelme. Építészeti Archívum, I. Miskolc, 1982: 10.

Az Országos Műemléki Felügyelőség 1961-ben számos szakember közreműködésével (Császár László, Czeglédy Ilona, Détszy Mihály, Dümmerling Ödön, Gergelyffy András, Kerényi Jenőné, Keszegh Istvánné, Mendele Ferenc, Papp Imre, R. Rátkai Ida, Sallay Marianne, Schöner Lászlóné, Voit Pál és mások) felülvizsgáltatta az akkor nyilvántartásban lévő népi műemlékeket és műemlékjellegű építményeket. Ennek a vizsgálatnak az eredményeként a helyszíni szemléket végzők úgy találták, hogy az újabb műemléki nyilvántartásban a következő módosítások végrehajtása kívánatos: Az edelényi járásban a nyilvántartásban megtartandó 10, törlendő 5 objektum; az encsi járásban megtartandó 7, törlendő 6; a mezőkövesdi járásban megtartandó 22, törlendő 27; Miskolcon és a miskolci járásban megtartandó 6, törlendő 0; az ózdi járásban megtartandó 10, törlendő 22; a sátoraljai járásban megtartandó 31, törlendő 27; a szerencsi járásban megtartandó 1, törlendő 1 objektum.

A vizsgálat elsősorban lakóépületekre, kisebb részben gazdasági, egyházi építményekre, ipari létesítményekre és emlékművekre terjedt ki, annak megfelelően, hogy a korábbi műemléki nyilvántartások is elsősorban ezeket tartalmazták. Ez a helyszíni bejárás és újraértékelés volt tehát az alapja az újabb népi műemléki nyilvántartás elkészítésének. A vizsgálatok és a javaslatok a nyilvántartott népi műemlék állomány funkcionális megoszlásán nem sokat változtattak. Az encsi járásban pl. a megtartandó műemlékek között két lakóház, két magtár, három egyházi objektum szerepel, míg a törlendők között három lakóház, egy magtár és két egyházi célú építmény akadt. A bennünket közelebről érintő sátoraljaújhelyi járásban megtartásra javasoltak 27 lakóházat, 3 gazdasági és 1 egyházi épületet, törlést javasoltak viszont 24 lakóházra, 2 gazdasági, 2 egyházi és 1 egyéb (tűzoltó torony) épületre. (Két esetben a törlendők között a lakóház mellett csűr is szerepelt.) A szerencsi járásban Monokon egy parasztházra javasoltak védelemet, egyet pedig törlésre ítétek.

A járások között a műemlékfeleségek aránytalansága mutatja, hogy az egyes területeken nem egyforma mélységben folyhattak a kutatások, e vonatkozásban a megyének még nagy fehér foltjai voltak, ahol a korábbi, hiányos szempontok szerinti felderítéseket sem végezheték el. A vizsgálat adatainak az egész megyére vonatkozó összegezéséből kitűnik az is, hogy ez időre jelentős volt már a népi műemlékek számának csökkentése, a helyszíni szemlék szigorú szempontjainak érvényre juttatása pedig tovább szűkítette azok körét.

A sátoraljaújhelyi járásban a nyilvántartásban maradt (megtartandó) építmények falvankénti megoszlása a következő: Alsóregmec 2, Bodrogolaszi 1, Erdőhorváti 2, Felsőberecki 1, Füzér 1, Füzérkomlós 3, Füzérradvány 2, Hollóháza 3, Károlyfalva 2, Komlóska 1, Kovácsvágás 1, Mikóháza 4, Rudabányácska 3, Széphalom 2, Vámosújfalú 1, Vilyvitány 1, Zalkod 1.

Az É. M. Építésügyi Dokumentációs Iroda kiadásában 1964-ben megjelent Borsod-Abaúj-Zemplén megye és Miskolc megyei jogú város műemlékjegyzékében már a fenti helyszíni vizsgálatok ajánlásait figyelembe vették, de azokat részben újra értékelték és kiegészítették, főként azoknak a helységeknek az adataival, amelyek a korábbi nyilvántartásban nem szerepeltek. Így a műemléki jegyzék népi műemlékeinek listája realisabb képét adja a megye népi műemlékállományának. A kép azonban ezáltal sem lett teljes, mivel a jegyzék zömmel még mindig egyoldalúan főként a lakóházakat tartalmazta, s a többi építmény elhanyagolásával azokat a népi élet teljességéből, a lakóépületeket a parasztság anyagi kultúrájának egységéből, a legkisebb társadalmi szervezetek, a családok gazdasági összefüggéseiből kiragadta. A hiányosságok pótlását nehezítette, hogy leggyorsabban éppen a felügyelet alól kívül került gazdasági és egyéb építmények estek a rohamosan átalakuló paraszti életforma áldozatául. Tudatában volt ennek a hivatali apparátus is, amelynek feladata a népi műemlékállomány teljesebb számbavétele és az arról való gondoskodás volt. A legutóbbi, 1982-ben készített nyilvántar-

tásban 74 védett népi építészeti emlékből 63 volt a lakóház, míg a népi műemlékek egyéb típusai igen alacsony hányadot képviseltek (4 harangláb, 2 temető és 4 ipari emlék). Jól jegyzi meg az akkor kiadott tájékoztató füzet, hogy ennek az aránytalanságnak az oka részben az építmények megvédhetőségeinek nehézségeiben, részben az építészeti emlékek értelmezése körüli vitákban, tisztázatlanságokban keresendő.²

A felmérések 1961-es időszakában a népi műemlékek megtartásának egyetlen módja látszott lehetségesnek, a helyszínen való megőrzés. Mivel a tulajdonosok legtöbb esetben nem rendelkeztek a fenntartás anyagi feltételeivel, a kiemelkedőbb objektumok helyreállítási munkáira a felügyelőség előzetes költségvetést kért a terepbejárásokat végző szakemberektől. Szinte megoldhatatlannak látszó gondot okozott azonban a nagyszámú és zömében rossz állagú épületek állami kezelésbe vétele és központi költségekben történő helyreállítása. Ez nem látszott járható útnak, s talán a felújítási, fenntartási munkák anyagi fedezetének hiánya szülte a gondolatot egy szűkebb körű népi műemlékegyüttesnek szabadtéri néprajzi múzeumba való áttelepítésére, intézményes keretek közötti megőrzésére, s ugyanakkor azok közművelődési, közcélú hasznosítására. A megyei műemléki albizottság magáévá tette a gondolatot és javasolta a megyei tanácsnak regionális szabadtéri néprajzi múzeum létrehozását.

Az 1960-as évek második felében a megyei tanács megbízást adott a budapesti Műszaki Egyetem Építészettörténeti Tanszékének Borsod-Abaúj-Zemplén megyei szabadtéri néprajzi gyűjtemény – Borsodi falumúzeum – tanulmánytervének elkészítésére. A munkát *Vargha László*, akkori egyetemi docens készítette el és 1967-ben adta át a megrendelőnek.

A létesítendő szabadtéri néprajzi gyűjtemény elkészült tanulmányterve az általános és helyi, elvi és gyakorlati szempontok ismertetése után kiterjedt a területkijelölésre, a falumúzeum népi építészeti és muzeológiai kérdéseire, a megye földrajzi, gazdasági, etnikai sajátosságainak elemzésére, a műszaki-építészeti adottságok és kivánalmak számbavételére és javaslatot adott a falumúzeumban elhelyezendő kiállítási építményekre. A tervet bőséges jegyzet-, rajz-, térkép- és fotoanyag kísérte.

A tanulmányterv hangsúlyozta, hogy „A Szabadtéri Néprajzi Múzeum alatt olyan gyűjteményt értünk, amely egy történeti kor, korszak jellemző s néprajzi jellegű építészeti emlékeanyagát *minden tartozékával együtt*, eredeti helyétől elszállítva, további muzeális gondozás és kezelés keretében, közel azonos természeti adottságok felhasználásával, ill. az erre a célra tervezett – az eredetihez hasonló jellegű – táji, természeti környezetben kerülnek elhelyezésre és kiállításra.”

A szabadtéri néprajzi múzeumi forma a népi építészeti emlékek megmentésének a helyszínen történő megőrzés mellett, ez időben is csak egyik alternatívája lehetett, de mivel ez utóbbi anyagi nehézségekbe ütközött, kerülhetett sor a falumúzeumban való elhelyezés fontosságának túlhangsúlyozására: „A népi építészet jelentős emlékeinek, lakó- és gazdasági épületeinek a teljességét, kölcsönös viszonyát, az egymáshoz kapcsolódó gazdasági és az egymáshoz fűződő építészeti rendjét, szerves építészeti egységét, *kizárólag* a szabadtéri néprajzi múzeum keretében mutathatjuk be, a szabadtéri néprajzi múzeum szervezete, jellege, elrendezése valósíthatja meg.”

A falumúzeum helyét a tanulmányterv az előzetes terepbejárások, tájékoztató megbeszélések alapján, valamint a megbízó szándékainak figyelembevételével, tekintettel az idegenforgalmi és városrendezési kivánalmakra is, a diósgyőri vár és fürdő mellett jelölte meg. „A három intézmény – vár, fürdő, szabadtéri néprajzi múzeum – hasznos egysége, településtervezési, városrendezési, közlekedési, idegenforgalmi szempontokból egyaránt, hiánytalanul s a legteljesebb módon kiegészítik egymást. A terület a

megye sajátosan változatos és összetett természeti képének legjobban megfelel” – mondja a tanulmány. A megjelölt területen az alábbi telepítési csoportok kialakítását javasolta:

Bükk hegység, Bükkalja (Hór-völgye, Kácsi-víz, Lator-patak), Matyóság, Dél-Borsod, Tisza mente (Alsó Tisza mente, Taktaköz, Bodrogköz), Sajó-völgye, Bánvölgye, Boldva-völgye, Aggteleki hegyvidék, Hernád-völgye, Cserehát, Hegyköz, Zempléni-hegység, Hegyalja.

A terv a megvalósítást 10 év alatt, 5 ütemben képzelte el, amelynek első ütemében az általános rendezési tervek elkészítése, a birtok- és tulajdonjogi rendezések mellett fő feladata a terv által javasolt építmények felülvizsgálata, s a kiállításra kerülő egyéb építmények felkutatása lett volna.

Figyelemre méltó és igen tanulságos a bemutatásra javasolt épületcsoportok, épültípusok csoportjainak szakszerű kialakítása:

1. *Faluközpont:* Harangtorony, Harangláb, Posta, Kocsma, Kovácsműhely, Temető, Híd (kőépítésű), Kilométerkő.

2. *Lakóházak*

Néprajzi jellegűek: *Matyó ház* (Üstökös, ágasfás); *Dél-borsodi lakóház* (Kívül füstös kemencés ház; Sövénykéményes, falazott szabadkéménnyel; Ereszes, tornác nélküli; Tornácos, faoszlopos, faragott, falazott); *Bodrogközi lakóház* (Kandallós, tüzelővel); *Faház* (Boronafalas; Favázás, zsilipeléses; Kabolás, kemencés); *Bükkalja:* (Barlanglakás, ól); *Sajó-völgyi; Bódva-völgyi; Hernád-völgyi* (Falazott oromzatú. XIX. századi, vakolatdíszsel); *Társadalomtörténeti jellegűek:* XIX. század végi–XX. század eleji típusok; Munkásmozgalmi kiállítás; Bányászlakás; Gyári munkáslakás; Kisiparoslakás, műhellyel.

3. *Gazdasági épületek:* Nyári konyha, Főző szín, Sütőház, Tüzelős ól, Istálló, színel egybeépítve, Szekérszín, Szerszámszín, Pajta-csűr (Boronafalas, négyszögletes, sokszögletes; Zsilipeléses, favázás; Favázás, sövényfonásos; Falazott falú pajta; Kőlabas; Vályogfalú); Szénatartó – sop; Abora; Nyári állás, jászoly; Disznóól (Fonott falas, Hidas, Boronafalas), Kukoricakas (Sövényfonásos, Zsilipeléses, Favázás, léces); Dohánypajta, Magtár, Gabonás (Verem, Fahombár); Baromfiól, Méhes, Galambdúc, Kút (Gémes, Kerekes, Kútházak); Rakodó.

4. *Pásztorépítmények:* *Déli, alföldi pásztorszállás* (Juhodály, Juhállás, Juhakol, Sajtház, Kunyhó). *Hegyi, erdei pásztorszállás* (Nyári szállás, Karám, Akol: Paticsfalas és Dongafalas; Kunyhó-kalyiba).

5. *Halászat:* Halásztanya.

6. *Malom:* Vízimalom, Kendertörő–bakó-malom; Kenderdörzsölő.

7. *Pince:* Szőlőbeli hajlék, szőlőkunyhó; Szőlőbeli pincesor; Borházas pince (Északi típus, Déli típus). *Hegyközség:* Szabadon álló vájt, falazott lyukpince; Sziklatufa-pince.

8. *Kismesterségek:* Szatócsbolt, Szabóműhely, Szűcsműhely, Csizmadiaműhely, Asztalosműhely, Kerékgyártó műhely, Kádárműhely, Kőfaragó műhely, Kovácsműhely (Patkolószín, Patkolókaloda, Cigánykovács-putri).

9. *Erdei munkálatok: Erdő – fakitermelés:* Favágók kunyhója: Kerek építmény, Nyitott szín. *Szénégetés:* Baksa, Kunyhó, Szekérszín, Lóállás. *Mészégetés:* Kemence, Kunyhó, Mészkörakás, Farakás, Víz tároló.

10. *Közösségi épületek:* Községháza, Iskola, Kocsma, Cédulaház; *Híd:* Fahíd, Bűrű.

11. *Egyházi építmények:* Harangtorony, Harangláb, Kálvária, Síremlékek (Kopjafák, Sírkő), Kereszt-feszület, Szobrok.

A tanulmánytervet készítő Vargha László megfelelő ütemezésben (10 év alatt) szabadterei néprajzi múzeumi bemutatásra javasolt 2 telek, településforma kialakítást, 15

lakóházat, 48 gazdasági épületet, 14 pásztorépitményt, 1 halásztanyát, 6 malmot, 9 pincét, 10 kismesterségi és kereskedelmi építmenyt, 6 erdei telephelyet, 6 közösségi épületet, 7 egyházi építmenyt, 30 síremléket, vagyis összesen 123 objektumot, s azokhoz járulékos, kiegészítő felszerelést. Ez a keret a meglévő épüle csoportok, védett épületek egyidejű és fokozatos felhasználásával 15 teljes paraszttelket, gazdasági udvart kívánt bemutatni, az épüle csoportok mellett a malom, az erdei és alföldi pásztorállások, halásztanya, faluközpont egyidejű elhelyezésével, ill. kialakításával.

A tanulmányterv készítője saját ismeretei alapján felsorolta azokat az építmenyeket, amelyekkel a falumúzeum kialakítása során számolni lehetett, de hangsúlyozta, hogy adatai „csupán akkor használhatók, ha az egységes és végleges tudományos és muzeológiai telepítési és kiviteli tervek keretében és ismeretében, valamennyi figyelembe jöhető és ismert építmenyt . . . újból vizsgálat alá vesszük.”

A hivatalos nyilvántartásokban szereplő népi műemlékek és Vargha László által ajánlott építmenyek száma közel sem volt elegendő a terv megvalósításához. Emellett az akkori ismeretek egyoldalúsága is szükségessé tette, hogy a szabadtéri néprajzi gyűjtemény létrehozása céljából az egész megyére kiterjedő újabb kutatások, vizsgálatok induljanak és a területen lévő népi műemlékeknek a felépítendő falumúzeum gyakorlati szempontjai szerinti újraértékelése megtörténjen.

Erre a feladatra adott részemre megbízást 1970-ben a Megyei Tanács V. B. Építési, Közlekedési és Vízügyi Osztálya. A megbízás alapján még abban az évben bejártam a Hernád-völgy, Zempléni-hegység, Hegyköz, Hegyalja, Taktaköz településeit, valamint a Bodrogeköz egy részét. Szinte minden hagyományos formát, építési technikát őrző népi építészeti emléket megkerestem, fényképeztem és nagy részükről rövid leírásokat készítettem. A 6x6-os méretben készült fehér-fekete felvételek a sárospataki Rákóczi Múzeum fototárában a 9924. leltári tételtől a 10 843. tételig, a párhuzamosan fényképezett színes negatívok és diapozitívok pedig a 10 844. tételtől a 11 556. tételig terjednek. A több mint 900 fehér-fekete felvétel mintegy 700 népi építészeti és műemléki objektumot reprezentál, amelyekből a falumúzeumba történő felhasználásra, áttelepítésre az alábbiakat javasoltam.

LAKÓHÁZAK

1. *Filkeháza, Rózsa Ferenc u. 26.* Boronafalú, mestergerendás, deszkázott mennyezettel. Szoba-konyha, istálló. A konyhában „masinás” kemence. (Ezt az épületet időközben a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum részére megvásárolták, lebontották és elszállították.)

2. *Vilyvitány, Somogyi Béla u. 73.* Gerendaváz, zsilipelt. Szoba-konyha, istálló, kamra. A kamra egy fedél alatt a házzal, de nincs lepadlásolva, külső fala faváz közé rakott zsúp. Szabadkéményes, deszka kéményes.

3. *Komlóska, Rákóczi u. 19.* Paticsfalú, a szalmatető kicska-rakásos. A szobában kabolás kemence. (Ezt a házat a megyei tanács időközben helyreállította és tájházként hasznosítja.)

4. *Belsőböcs, Vasvári Pál u. 1.* Sárfa lú, szalma- és nádtető. Az első tűzfal vesszőből fonott. Szoba-konyha, kamra. Feltűnően alacsony, archaikus jellegű épület. A szelement hosszú ágak tartják. Mestergerendás. Há tül, a kamra előtt *leeresztés* van, amiben homokot, szerszámot tartanak. A kamra után szín (baromfiól) következik a házzal egy fedél alatt. Szabadkéményes, de lepadlásolták. Kemence, katlan már nincs.

5. *Kesznyéten, Vörösmarty u. 19.* Vertfa lú, nádtető. Első végén vesszőből fonott tűzfal. Szoba-konyha-kamra. Az első tűzfal fölött a tető előre nyúlik. A ház másik vége *farozatos* (leeresztett tetejű). Mestergerendás, deszkázott mennyezetű. A szobában a mennyezet tapasztott és meszelt. Szabadkéményes. A konyhában a kemence szája előtt padka, masina. A szobában padkás búboskemence, a kamrában masina.

6. *Komlóska, Ságvári u. 166.* Kőfa lú, sima zsúp fedésű. Szoba-konyha. A ház parton áll, elején az alsó szinten istálló, a ház végén bejárattal. Hegyvidéki típus. Szabadkéményes, a konyhában masinás kemence.

7. *Alsóberecki, Petőfi u. 12.* Kő alap, vályogfal, nádtető. Szoba-nyári konyha-téli konyha, eresz (szín)-istálló. Mindkét végén farozatos. A ház fordítottan áll, az utca felé van az istálló. Szabadkéményes, a konyhában középen kemencével. A kemence szája a bejárat felé néz. Füstelvezetés nincs.

8. *Taktakenéz, Kossuth u. 24.* Szoba-konyha-hátsó szoba, kamra. Faragott faoszlopos, tornácos. A szabadkémény lepadlásolt. A konyhában padka, a szobában kemence.

9. *Regéc, Pince u. 23.* Szoba-konyha-kamra, istálló. Konyhai tüzelőberendezése jellegzetes és ritka. A ház szabadkéményes. A kemence a konyha közepén áll, a bejáratú ajtóval szemben. Füstelvezetés nincs. A kemence mellett mindkét felől a sarkokban ülőpadka, ún. *kiskonyha* van. Az egész kéményaljja mintegy 10 cm-rel megemelve.

CSŰRÖK

10. *Füzérkajata, Ady Endre u. 38.* Boronafalú, zsúpfedelű, 3 osztatú. Az elválasztó falak belülről tapasztottak. A fiókokba ajtónyílás vezet kb. 130 cm magasságban. A tető hátrafelé meghosszabbított, a meghosszabbított rész, az ún. *csűrfa*, hátul szintén boronafallal záródik. A csűrfiát, amely mindkét fiók mögött van, pelyva tartónak használják.

11. *Komlóska, Ságvári u. 137.* Boronafalú, zsúptetős. Középső része elől nyitott, hátul deszka kapuval ellátott. A fiókokba mintegy 80 cm magasan vesszőfonatos ajtók nyílnak. Szarufás tetőszerkezetű, kakasülős.

12. *Nyíri, Felszabadulás útja, 33.* Favázás, egyik része zsilipelt, másik deszkázott. Háromrészes, a választófalak tapasztottak.

13. *Mogyoróska, Fő u. Favázás, zsilipelt, lépcsőzetesen rakott zsúpfedéllel. Háromosztatú, deszka kapuval.*

14. *Vilyvitány, Rózsa Ferenc u. 15.* Terméskő alapon gerendavázás, paticsfalú, a fal zsúp kévékkel pótolta. A fal felső része zsúpos. L alaprajzú, csűr és sop egybeépítve. Alápincézett, hátul pincelejáróval. Szarufás tetőszerkezet, a sop gerendás mennyezetű. Igen rangos építmény.

15. *Berzék, Rákóczi u. 25.* 12 faoszlopon álló, favázás, zsúptetős, *matringos* (kicskás) fedésű. Körül a falon napraforgószár. Teteje náddal javított. Téglalap alaprajzú, feltűnően magas, alacsony falú. Bejárata az egyik hosszanti oldalán. Megosztása nincs, fiók nélküli.

16. *Alsóregmec, Szabadság útja, 89.* Vályogfalú, lépcsőzetesen rakott zsúptetővel. A választófalak deszkából. A kapu kisebbik szárnya fonott vessző, a nagyobbik deszka. Nagyméretű, 3 részes, alacsony falú. Elején a tető egy része felemelhető és kitámasztható. A falon hosszú, függőleges szellőző nyílások. Szarufás tetőszerkezetű, kakasülős, belső ágasokkal. Sátorított.

17. *Hejce, Fő u. 138.* Kőfalú, zsúptetővel, deszka kapuval. Háromosztatú, elejének egyik oldalán cseréptetős kis eresz van.

SZÉNATARTÓK

18. *Füzérkajata, Dózsa György u. 73.* Boronafalú, vastag farönkökből. Bogárhátú, szalmatetővel. Elöl tapasztott. Az elején magasan elhelyezett bejáratú nyílás. A tető padlás nélküli.

19. *Füzérradvány, Fő u. 36.* Favázás, zsilipelt, zsúptetős. Fala néhol hiányos.

20. *Baskó, Fő u. 42.* Alul kőfalú, felül lécezett és vesszőből fonott. Sátorított, zsúpos. Négyzetes alaprajzú, alápincézett, a pince fala tapasztott.

21. *Pusztafalu, Fő u. 79.* Kő alap, feljebb palánk, majd egyik végén vízszintes gerendázatú fallal. Az egészet egybeépített faváz tartja össze. Nyeregtetős, zsúp fedésű. A kőfal alsó részének az épület végén bejárata és kisméretű ablaka van. Az egész gerendavázás felsőrésze erre van építve.

22. *Hernádszentandrás, Dózsa György u. 65.* 6 ágon álló szalmatető épület. Fala körül lécekhez fonott vessző. 2 rövidebb oldalán a sátorított lenyúlik. Egyosztatú. Bejárata a hosszanti oldal közepén van.

23. *Füzérkajata, Ady Endre u. 36.* Favázás, zsilipelt falú, elől egy része lécezett. Szalmatető, vesszővel lepadlásolt. A régi öregek *hajléknak* mondták. 2 részes, a szénatartóból ajtón lehet közlekedni a másik helyiségbe, amit kádárműhelynek használnak. A műhelyen kisméretű ablak van.

ISTÁLLÓK

24. *Taktabáj, Rákóczi u. 20.* Vert falú, nád fedésű, padlásos épület. Kisméretű, négyzetes alaprajzú. Az elején kis ablak, alatta kutyaól, előtte verem.

25. *Arka, Hunyadi u. 3.* Kőfalú, sátoztetős, zsúp fedésű. Négyzetes alaprajzú, egy helyiségből álló, fehérre meszelt. Hosszanti oldalának közepén egyszárnyú ajtó, e fölött padlásfeljáró.

26. *Kiscséc, Dózsa György u. 39.* Vert falú, nádtetős. Téglalap alaprajzú, egy helyiségből álló épület. Hosszanti oldalának közepén bejárattal, az ajtó mellett mindkét oldalon kiálló, rövid előfal. Egyik oldalon és egyik végén egy-egy kisméretű ablak. Belül a jászol az ajtóval szemközt falnál hosszanti irányban fut végig. Sátoztetős.

27. *Mezőzombor, Bajcsy-Zsilinszky u. 26.* Nád fedésű, sátoztetős. Két részből áll: a zárt istállóból és a vele egy fedél alatt lévő nyitott színből. Az istálló egyik hosszanti oldalán egyszárnyú ajtó. A szín tetőszerkezetét faoszlopok tartják.

28. *Mezőzombor, Kossuth u. 17.* Nád fedésű, sátoztetős, hosszan elnyújtott épület. Részei: istálló, kamra, szín. Mindegyik külön bejárattal. Az épület közepén a tetőzetből kiemelt padlásfeljáró van. Rangos épület.

NYÁRI KONYHA

29. *Muhi, Rákóczi u. 17.* Vályog falú, zsúp fedésű, sátoztetős, szabadkéményes épület. Három részből áll: konyha, kamra és szín, disznóállal. A konyhának kb. negyedén van a szabadkémény, a mennyezet többi része deszkázott. A színbe beépített disznóól fala deszka, tető nélküli. Az épület fala fehérre meszelt.

KAMRÁK

30. *Felsődobza, Kossuth u. 29.* Favázás, nádtetős, fonott vesszőfalú, nyeregteretős épület. Egyoszlatú, egyik végén deszkaajtós bejárattal.

31. *Komlócska, Ságvári u. 164.* Favázás, paticsfalú, nádtetős. A talpgerendákon álló épület kövekkel aláépített, egyik végén lévő bejárathoz padka vezet. A nyeregterető az ajtó felőli végén előrenyúlik. Tűzfala deszkázott.

32. *Vilyvitány, Vörös Hadsereg u. 9.* Gerendavázás, alul vályog, felül *tapics* (patics) falú. Tűzfala és bejárati ajtaja deszkából készült. Négyzetes alaprajzú, lepadlásolt, mennyezete gerendás, deszkás. Kívül-belül tapasztott.

33. *Telkibánya, Kossuth u. 3.* Kőfalú, zsúp fedésű, sátoztetős. Egyhelyiséges, hosszanti oldalának közepén bejárattal, amihez 3 lépcsőfok vezet. A lépcső mellett egyik felől alacsony, féltetős tyúkól, másik felől padka csatlakozik. Eredetileg alá volt pincézve, a pince beszakadt, betemették. Az 1920-as évek elején épült.

SZÍNEK

34. *Taktakenéz, Arany János u. 11.* Hosszú ágasos, vesszőfonatos falú, nádtetős.

35. *Telkibánya, Rákóczi u. 11.* Patics falú, nádtetős, fa talpakon álló épület. Lepadlásolt, nyeregteretős. Két részből, az istállóból és *szenkéből* áll. A szenkében fát, szerszámokat tartanak, de régebben 2-3 kereszt gabonát is csépelhettek benne.

36. *Ónod, Zrínyi u. 6.* Fala vályog, elől a széles ereszt ágasok támasztják alá. Tetőszerkezete szarufás, kakasülős. Téglalap alaprajzú, felerészben nyitott, másik fele zárt kamra és pince. Nád fedésű, a szín padlás nélküli.

37. *Füzér, Árpád u. 24.* Favázás, szalmatetős. Két részből áll: a disznóólnak használt része ácsolt gerendafalú, kívülről tapasztott; a szín tetőszerkezetét talpgerendákon álló ágasok tartják.

DISZNÓÓLAK

38. *Regéc, Fő u. 68.* Gerendavázás, ácsolt falú, zsindeletetős. Az alsó részen a disznóólak, a végén etetővel, a felső részen lévő tyúkól bejáraatához létra vezet.

39. *Füzérkajata, Ady Endre u. 41.* Favázás, ácsolt falú, szalmatetős. A talpgerendákat terméskövekre emelték. Hosszanti oldalán az ajtó, rövidebb oldalán az etető.

40. *Köröm, Kossuth u. 42.* Favázás, ácsolt falak, zsindelettel fedett, nyeregteretős. Két hosszanti és négy keresztirányú talpgerendán áll, végén és egyik hosszanti oldalán egy-egy bejárattal. Egyik hosszanti oldalán két csapóajtós etető van.

41. *Nyiri, Dózsa György u. 12.* Favázás, ácsolt falú, nyeregteretős, zsúp fedésű. Hosszanti oldalán ajtók, egyik végén csapóajtós etető, másik végén a tető meghosszabbításával hozzáépített szín.

42. *Abaújalpár, Petőfi u. 40.* Favázás, deszkafalú, cseréptetős, féltetős. Elején két csapóajtós etető és egy bejárati ajtó van, ezek fölött csipkézett deszkaoromzat fut végig. Két hosszanti és nyolc keresztgerendán áll.

TYÚKÓLAK

43. *Rudabányácska, Fő u. 10.* Vályogból rakott, féltetős, szurkospapírral fedett építmény. Két szintes, alsó részén két ajtóval, felső részén két szabad nyílással. Fehérre meszelt.

44. *Tiszalúc, Alkotmány u. 139.* Vályogból épült, nádtetős. Téglalap alaprajzú, az elején tűzfalas, a másik végén leeresztett tetejű. Ajtaja a tűzfalas végén. Fehérre meszelt.

PINCÉK

45. *Regéc, Pince u. 23.* Kőfalú, sátortetős, zsúp fedéllel. Kb. 5 m kőboltozattal a dombba vágva, kívül feltöltve. A tető alatt a boltozaton keskeny földréteg. Padlás nélküli.

46. *Rudabányácska, Kárpát u. 15.* Kőből rakott bejáratrész, kőboltozatos deszka ajtóval, cserép fedéssel. A lejárát és a pince agyagba vájt, a lépcső is agyagból kifaragva.

47. *Mikóháza, Pincesor.* Kőből rakott bejárati rész, kőboltozatos deszka ajtóval, zsúp fedéssel.

BORHÁZAK

48. *Aszaló, Szőlőskert.* Zsúpfedésű, nyeregteretős. Alacsony falú, kunyhószerű épület, végén bejárattal, deszka ajtóval és szellőző lyukkal.

49. *Aszaló, Szőlőskert.* Nádtetős, egyik végén faoszloppal alátámasztott nagy eresz, vesszőfonatos tűzfal. A végén az eresz alatt van deszkából a bejárati ajtó.

50. *Aszaló, Szőlőskert.* Nádtetős, nyeregteretős. A ház végénél magas, fonott vesszőkerítés zárt udvart vesz körül. Az udvarba az épület mellett deszkaajtó vezet. A ház fala fehérre meszelt.

GORÉ

51. *Berzék, Kossuth u. 30.* Favázás, lécfalú, nád fedésű, nyeregteretős, deszka ajtóval. Téglalap alaprajzú, a bejárati ajtó az egyik végén. A lécfalat alul és felül egy-egy vízszintes lécfal köti át.

ASZALÓ

52. *Abaujalpár, Petőfi u. 40.* Földbe épített, veremszerű tüzelőhely. Szája kövekből kirakva, felül beton keretbe foglalt drótháló fűdi.

FÜSTÖLŐ

53. *Vilyvitány, Vörös Hadsereg u. 9.* Gerendavázás, kívül zsindelezett falú, zsindelellyel fedett, belül tapasztott. Négyzetes alaprajzú, csúcsos tetejű, deszka ajtóval.

KUNYHÓ

54. *Tiszaladány, a tisztartadosi út mellett.* Nádból készült, favázás, a gerincen karcólással. A szelement ágakos tartják. A két tűzfal is nád. Egyik végén bejárattal.

VEREM

55. *Abaujalpár, Petőfi u. 40.* Földbe ásott, favázás, bejárata terméskőből kirakott, földdel fedett.

GALAMB DÚCOK

56. *Abaujalpár, Petőfi u. 40.* Faoszlopon álló, deszkából készült, hatszögletes galambház, csúcsos bádogtetővel. A galambház 4 szintes, minden oldalán egy-egy nyílással szintenként. Párkány szegéllyel.

57. *Újcsanáros, Rákóczi u. 65.* Faoszlopon álló, deszkából készült és fedett. A galambház téglalap alaprajzú, négyszintes, a deszkatető közepén kiemelkedő résszel. Szintenként mindkét oldalon négy nyílással.

58. *Felsődobsza, Kossuth u. 11.* Faoszlopokon álló, deszkából készült galambházak. Téglalap alaprajzúak, 3 szintesek, nyeregteretős. Mindkét oldalon szintenként 4 nyílással.

MÉHES

59. *Regéc, Fő u. 31.* Favázás, szalmával fedett építmény, benne szalmából és vesszőből fonott kaptárok. Féltetős, elején lefelé álló nagy eresz. Az építményt 6 faoszlop tartja. Középen deszkával két szintre osztott.

HÍD

60. *Filkeháza, Rózsa Ferenc. u.* A terméskőből épített hídfőket ívesen kissé felfelé hajló I vasak hidalják át, amire keresztirányban ácsolt fa gerendák vannak fektetve. Ágakból készült karfákkal.

KUTAK

61. *Nagybózsva, Dózsa György u. 3.* Beton gyűrűk, borona káva, deszkatető, szekérkerék tekerő. A kútház: 3–3 egymásba csapolt gerendára trapéz formájú védő építmény illeszkedik. Csapóajtaja hiányzik. Mellette a vályú fatörzsből kivájva.

62. *Erdőhorvát, Egres u. 30.* Fából rovott sokszögű káva, gerenda állványzattal feltámasztott keményfa hengerrel. A kút száját vízszintes deszkafedél védi, felhajtható ajtóval ellátva. A henger állványzata fa talpakra szerelt.

63. *Aszaló, Rákóczi u. 40.* Favázás, deszkázott és lécezett falú, bádogtetős kútház. A kútház hatszögletű, csúcsos tetőzettel. A henger öntöttvas kerékkel forgatható.

64. *Komlóska, Ságvári u. 139.* Négyszögletes, keményfából faragott káva, fa ágassal, gémmel és ostonnal. Mellette fatörzsből készült vályú.

KERÍTÉSEK

65. *Felsőkéked, Petőfi u. 6.* Fűzfavessző, karókhöz rögzítve, befonva. Hajfonatszerű, egymásba fonódó, különböző vastagságú vesszők ritmusa adja dekorativitását. Kert kerítés.

66. *Nagybózsva, Esze Tamás u. 62.* Földbe vert karók közé font gallyak. Kert kerítés.

67. *Újcsanános, Kossuth u. 7.* Földbe vert karók közé fonott vastag vesszőkből. Az udvarban trágyatartót kerít.

68. *Alsóregmec, Szabadság u. 69.* Faoszlopok között hasítványok. Vízszintesen egymás fölött futó három lécz közé függőlegesen, szorosan illeszkednek a hasítványok. Kert kerítés.

KAPUK

69. *Kesznyéten, Kossuth u. 21.* Függőleges irányú faágak, vesszővel befonva. Kétszárnyú utcai kapu.

70. *Aszaló, Bécsi u. 13.* Keményfából faragott keretben deszka ajtó. Utcai kiskapu, amihez deszka nagykapu és lécből készült rácsos kerítés csatlakozik.

71. *Telkibánya, Rákóczi u.* Léc, fűrészelt deszkával. A függőleges léceztést alul és felül deszkalapok fogják össze, a felső deszka egyik széle fűrészelt díszítésű, tulipános motívummal. Utcai.

AJTÓK

72. *Regéc, Pince u. 23.* Léc, fűrészelt, szegelt. Konyhai félajtó. A függőleges irányú, felső végükön hegyezett, dárdaszerű léceket három vízszintes és egy átlós léckötés fogja össze.

73. *Alsóregmec, Szabadság u. 62.* Léckeretbe foglalt rácszat, alsó harmadán tömör deszka lap. A rácszat lécei ferdén metszik egymást. Barnára festett. Konyhai.

ÜZLETHELYISÉG

74. *Fony, Kossuth u. 3.* Nádtetős, vértelkes, faoszlopos, tornácos ház. Véggel az utca felé áll. Az utca felőli végén az egyik ablakot kivéve és kiszélesítve a nyílást, ajtóval látták el.

MŰHELYEK

75. *Telkibánya, Rákóczi u.* Kovácműhely. Kőből épített, nyeregtetős, cseréppel fedett. Egyik hosszanti oldalán széles eresz és két ajtó van. A műhely ajtaja kétszárnyú, a hátsó egyszárnyú. Újabban istállóként használták.

76. *Sajóhídvég, József Attila u. 42.* Cipésműhely. Vert falú, sátoztetős, náddal fedett épület. Téglalap alaprajzú, egyik hosszanti oldalán van a műhely bejárata, ablakkal, mellette kamra, külön bejárattal. A műhely felőli részhez féltetős, cseréppel fedett fészert (kocsiszínt) építettek. A műhely az udvarban a lakóházzal szemben áll.

77. *Tolcsva, Szabadság tér 15.* Borbélyműhely. Cseréppel fedett, polgári épület. A hosszanti oldalával az utcára épült ház egyik végén, közvetlenül az utcára nyílik. Az ajtót kétszárnyú, az ablakot egyszárnyú díszes vaslemez védi.

HARANGLÁBAK

78. *Felsőkéked*. Favázás, deszkázott oldalú, bádoggal fedett, négyzetes alapú, hasáb formájú építmény. Felső része nyitott. A tető gúla alakú, csúcsán kereszttel.

79. *Pányok, Fő u. 64.* Favázás, alul deszkázott, zsindellyel fedett, négyzetes alapú épület. Felső része nyitott, teteje kúp alakú, csúcsán kereszttel.

80. *Berzék, a ref. templom mellett.* Favázás, deszkázott, zsindellyel fedett. Négyzetes hasáb alakú. A zömök alépítményen kisebb alapterületű alacsony toronyrész van. Az alsó rész válla körül zsindellyel borított. A tető csúcsán gömb és csillag.

SZOBOR

81. *Sajólád.* Közél a Sajó hídjához. Nepomuki Szt. János. Kőből faragott, rokokó stílusú. Díszes növényi ornamentikájú talapzaton a közepén álló egész alakos figura mellett két oldalon egy-egy angyal.

KERESZTEK

82. *Köröm*, a Tiszalúc felé vezető út mellett. Fafeszület, bádoggal fedett. A kereszt végeit félköríves, bádogszegélyes borítás védi. Festett.

83. *Arka*, temető. Faragott kő, a kereszten kőből faragott corpus. Igen archaikus.

KÁLVÁRIA

84. *Középhuta*, a Petőfi u. 7. sz. ház mellett. Téglalapú építmény, üvegezett, nyitott előrészrel, bádoggal fedett. A téglalap alaprajzú, zömök, felül boltívvvel záródó építmény fülkéjében olajnyomatú kép van: Mária a kis Jézussal, valamint feszület. A lábazat szürkéskékre, feljebb fehérre meszelt.

SÍRKÖVEK

85. *Vilyvitány*, temető. Kőből faragott, vésett. A végére állított és megdőlt lapos kő félköríves fejezettel ellátott. 1863-ból való.

86. *Vilyvitány*, temető. Faragott, vésett lapos kő, félköríves fejezettel.

87. *Vilyvitány*, temető. Faragott, vésett lapos kő, félköríves fejezettel. A fejezetet párkány választja el az előlap alsó részétől.

88. *Sima*, temető. Négyzetes alaprajzú faragott, vésett kőoszlop, gombos végű. Egyik oldalán felirat.

89. *Abaujvár*, templomkert. Faragott, vésett lapos kő, félköríves fejezettel.

90. *Abaujvár*, temető. Faragott, vésett lapos kő, félköríves fejezettel. A fejezet párkány Ω formájú.

91. *Abaujvár*, temető. Két faragott, vésett, lapos sírkő szorosan egymás mellett. Egyik félköríves végződéssel, másik köríves szarvakkal.

FEJFÁK

92. *Abaujvár*, temető. Keményfából faragott, vésett (mint az alább felsoroltak mind). Négyzetes oszlop formájú, felső vége négy ágú. Egyik oldala cakkozott díszítésű. Kopjafa típus.

93. *Abaujvár*, temető. Négyzetes oszlop, felül négy ágban végződik. A korona alatt két helyen bemélyített. Kopjafa típus.

94. *Tiszaladány*, temető. egyik oldalán laposra faragott oszlop, felül vésett csillag, alatta farkasfogas díszítés. 1947.

95. *Tiszaladány*, temető. Háromszorosan egymás mellett álló fejfa. Egyik oldalukon laposra faragott, felül vésett csillagos, cakkozott díszítés.

96. *Arka*, temető. Négyzetes oszlop, egyik oldalán négy félhengeres formát adó véset.

97. *Arka*, temető. Összetett fejfa, melynek külön részekből álló darabjai elől cakkozott díszítésűek.

98. *Sima*, temető. Két szorosan egymás mellé állított oszlop. Egyiknek fejezete szíves, másik gombos és csillagos.

99. *Sima*, temető. Két szorosan egymás mellé állított oszlop, egyiknek fejezete gombos és csillagos, másik szíves.

100. *Telkibánya*, temető. Négyzetes oszlop, felül gombos formájúra faragott, első lapja farkasfogas díszítésű.

101. *Telkibánya*, temető. Négyzetes oszlop, fejezete fordított csonka gúla, előlapja cakkozott.

102. *Karcsa*, temető. Két szorosan egymás mellett álló, egy magasságú négyzetes oszlop. Egyiknek fejezetén vésett kör, másikén kehely van.

103. *Telkibánya*, temető. Négyzetes oszlop, felső vége négy ágú, előlapja cakkozott.

104. *Pusztafalu*, temető. Négyzetes oszlop. Előlapja sűrűn vésett, több helyen vízszintesen bemélyített.

105. *Pusztafalu*, temető. Négyzetes oszlop, előlapján sűrűn vésett, több helyen vízszintesen bemélyített.

106. *Pusztafalu*, temető. Négyzetes oszlop. Előlapján cakkozott, vízszintes irányú sorok között vésett csillag.

107. *Telkibánya*, temető. Két szorosan egymás mellett álló négyzetes oszlop. Végeik ellentétes irányban ferde metszésűek. Mindegyik előlapján két-két körbe foglalt stilizált, vésett virágmotívum van.

108. *Telkibánya*, temető. Szorosan egymás mellett álló két négyzetes oszlop. Végeik ellentétes irányban ferde metszésűek. Előlapjukon két-két körbe foglalt stilizált, vésett virágmotívum van.

109. *Tiszatardos*, temető. Csónak alakú, felső vége előrehajló és elkeskenyedő.

110. *Karcsa*, temető. Két szorosan egymás mellett álló, egy magasságú négyzetes oszlop. Egyik fejezetének vésete csillag alakú virágforma, másik vízszintesen farkasfogazott.

111. *Hejce*, temető. Négyzetes hasáb alakú, feltűnően magas. Előlapján vésett csillagos díszítés van.

112. *Hejce*, temető. Két szorosan egymás mellett álló négyzetes oszlop. Egyik rövid, zömök, előlapján vésett szomorúfűz ággal, másik magasabb, csillag díszítéssel.

113. *Karcsa*, temető. Kereszt, szárainak vége elkerekített, felső szögeit kissé ívesen hajló lécfogja át átlósan.

114. *Karcsa*, temető. Kereszt. Középső szárának felső végén körbe foglalt, csillag alakú, stilizált, vésett virágminta van.

A felsorolt építmények és egyéb emlékek közül néprajzi múzeumi áttelepítésre vidékek szerinti megosztásban az alábbi javaslatot tettem.

	Lakóházak	Csűrök	Szénatartók	Istállók	Nyári konyhák, kamrák, színek	Disznóólak, tyúkólak	Pincék, borházak	Górék, aszalók, füstölők, konyhók, vermek	Galambdúcok, méhesek	Hidak, kutak	Kerítések, kapuk, ajtók	Üzlethelyiségek, műhelyek	Haranglábak, szobrok, keresztetek, kálváriák	Sírkövek, fejfák
Hegyköz	2	4	4		4	3	1	1		1	3	1		10
Hernád-völgy	1	2	1	1	1	1	3	3	3	1	3	1	4	
Bodrogköz	1													4
Sajó-völgy	1			1	2	1					1	1	2	
Taktaköz	1			3	1	1		1						3
Zempléni hegység és Hegyalja	2	2	1		1	1	1		1	3	2	1	1	3
Összesen	8	8	6	5	9	7	5	5	4	5	9	4	7	29

Mivel a Bodrogköz népi műemlékeinek felderítése csak kis részben történt meg, számolni lehetett az áttelepítendő épületek számának növekedésével és az egyes vidékek közötti arányok változásával.

Arra az esetre, ha az áttelepítendő épületek kisajátítása nem történhetne meg, vagy a falumúzeumban való elhelyezésnek egyéb (műszaki) akadályai lennének, mind-egyik épület pótlására, ill. helyettesítésére másod-, harmad- és negyedsoron számításba vehető más objektumokat jelöltem meg. A válogatásnál nemcsak a tájegységek közötti megfelelő arányok kialakítására, hanem az építési anyagok, forma és szerkezet változatosságára, a lakóházak tüzelőberendezéseinek hagyományos típusaira is tekintettel voltam. Igyekeztem a területen lévő fejlődési fokozatokat is megfelelő arányban szerepeltetni, tehát nemcsak a legarchaikusabb építmények kerültek javaslatba, hanem újabb típusok, a falusi társadalom különböző rétegeinek kifejezői is. A további feladat a kijelölt épületek műszaki felmérése, a tulajdonjogi kérdések rendezése, az áttelepítések kiviteli, elhelyezési terveinek elkészítése lett volna.

A megye teljes területének bejárására, a kutatás folytatására a következő években már nem kerülhetett sor, mert időközben ismét megváltoztak a népi műemlékek védelmének általános irányelvei, a regionális szabadtéri néprajzi múzeumok létrehozásának koncepciói.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Műemléki Albizottság 1969. szeptember 5-i rendkívüli ülésén ismételten foglalkozott a diósgyőri szabadtéri néprajzi múzeum létrehozásának tervével, s meghatározta a szükséges tennivalókat. Az albizottság először is a Néprajzi Múzeum főigazgatójának, valamint a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztályának állásfoglalását kérte az ügyben. A megkeresésre kapott válaszból kitűnt, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt KB Agitációs és Propaganda Bizottsága már korábban határozatban jelölte meg azokat a megyeszékhelyeket, ahol regionális szabadtéri néprajzi múzeum létesítését szükségesnek tartja. A meghatározott helyeken kívül (Zalaegerszeg, Szombathely, Pécs, Nyíregyháza) csak a helyben megőrzött és rendbehozott népi műemlékek múzeumszerű kezelését és bemutatását javasolta. A diósgyőri szabadtéri néprajzi múzeum nem szerepelt a falumúzeumok jóváhagyott programjában, de ezen túlmenően az intézmény létrehozásának és működtetésének anyagi, személyi feltételei sem látszottak biztosítottak. Az albizottság ezek után még nem adta fel a terv megvalósításának ügyét, de az már nem kerülhetett megfelelő súlylyal a megye programjába, s egyre inkább a helyszínen való megőrzés lehetősége került előtérbe. A következő években e vonatkozásban nem elhanyagolható eredmények mutatkoztak,³ ami már a népi műemlékek védelmének újabb korszakába vezet bennünket. Az általunk felkutatott népi építészeti emlékek pusztulását semmi nem gátolta, azok jó része ma már nem volna feltalálható területünkön. A torzónak maradt gondolat mégsem volt eredmény nélkül, mivel az elkészített és megőrzött kép- és dokumentációs anyag jelentősen hozzájárult népi építészeti hagyományaink szélesebb körű áttekintéséhez és jobb megismeréséhez.

3. Az 1975-ben megindult műemléki helyreállításokról beszámol *Olajos* i. m.: 12–22.

VERSUCH ZUR ERRICHTUNG EINES VOLKSKUNDE FREILICHT MUSEUMS IM BEZIRK BORSOD-ABAÚJ-ZEMLÉN

(Auszug)

Die Erfassung volkstümlicher Denkmäler und ihr Schutz gehören zu den alten Sorgen sowohl aller Fachleute für den Denkmalschutz als auch derjenigen, die in der Volkskunde tätig sind. Parallel zu den Veränderungen in der bäuerlichen Lebensform nahmen die Gefahren eines Zerfalls und die Schwierigkeiten, volkstümliche Denkmäler zu erhalten, beständig zu. Die Kosten für Rekonstruktionen und Instandhaltung wurden in vielen Fällen den öffentlichen Organen zudiktiert. So wurde es wünschenswert, die einzelnen des Schutzes bedürftigen Objekte zielbewußt und fachgerecht auszuwählen, damit eben diese ein treues Bild von dem gesamten Bestand an volkstümlichen Denkmälern und von der Gesamtheit der materiellen und architektonischen Kultur bei den Bauern liefern. Nicht immer wurden die erstellten Verzeichnisse, die in den zeitweise herausgegebenen Denkmalsinventarlisten zum Ausdruck kamen, den wissenschaftlichen und praktischen Bedürfnissen gerecht, da gerade diese gegenständlichen Denkmäler einer traditionellen volkstümlichen Kultur in vielen Fällen ohne jede fachgerechte Bewertung und Auswahl in die Verzeichnisse aufgenommen wurden, während weitaus wertvollere Objekte oftmals fortblieben. Außerdem enthielten diese Verzeichnisse einseitig gesehen vor allem Wohnhäuser, und unter Vernachlässigung aller übrigen Gebäude und Bauten wurden diese aus der Einheit der materiellen Kultur des Bauerntums, aus der wirtschaftlichen Zusammenhang der kleinsten Einheit der Gesellschaft, aus der Familie, herausgerissen.

Es ergaben sich zwei Haupttendenzen in der Bewahrung und Nutzung von volkstümlichen Denkmälern: die Bewahrung an Ort und Stelle und die Unterbringung in einem Volkskunde Freilichtmuseum. Ganz abgesehen davon, daß manchmal und mancherorts die Möglichkeit für diese oder jene Lösung in den Vordergrund trat, lebten diese beiden strategischen Ziele parallel nebeneinander, und ihre sich in abweichender Form zeigende Gültigkeit bereicherte die Ergebnisse in dem volkstümlichen Denkmalschutz.

Da die für die Erhaltungen gesicherten finanziellen Mittel oft verzettelt wurden, und die auf Bauernhöfen und anderen Betriebseinheiten befindlichen Objekte vielfach verstreut waren, hatte es den Anschein, als ob es einzig und allein in Form eines Volkskunde Freilichtmuseums möglich wäre, die volkstümlichen Architekturwerte niveauvoll vorzuführen. Aus diesem Grunde wurden Versuche dahingehend während der zweiten Hälfte der sechziger Jahre auch in unserem Bezirk unternommen. Zur Realisierung des Gedankens wurde ein Studienplan angefertigt, in welchem die grundlegenden Aspekte zur Erstellung eines Dorfmuseums festgelegt wurden. Daraufhin konnte mit der Aufdeckung der hier anzusiedelnden Bauten im Detail begonnen werden. Diese Arbeit blieb jedoch unvollendet, da sich in der Zwischenzeit die zentralen Prinzipien für die Organisation von Volkskunde Freilichtmuseen geändert hatten, und die Bewahrung an Ort und Stelle, die Möglichkeiten, die Denkmäler für eine dezentralisierte allgemeine Bildung und gemeinsame Ziele zu nutzen, wieder in den Vordergrund getreten waren. Dennoch blieb dies Unternehmen nicht ohne Ergebnis, da das hier angehäufte Dokumentationsmaterial in seiner Bedeutung dazu beitrug, die Überblieferungen in der volkstümlichen Architektur in einen breiteren Überblick zu bekommen und besser kennenzulernen.

Ákos Janó